

Prof. dr hab. Magdalena Mączyńska

Instytut Archeologii UŁ

Ocena pracy habilitacyjnej i całego dorobku dra Macieja Karwowskiego

Jako podstawę do ubiegania się o stopień doktora habilitowanego wybrał dr Maciej Karwowski temat „Osadnictwo kultury lateńskiej strefy naddunajskiej w Dolnej Austrii w środkowym i późnym okresie lateńskim”, będący rezultatem jego wieloletnich zainteresowań i kontaktów z archeologią austriacką, począwszy od studiów doktoranckich, odbytych w Wiedniu w latach 1996-2002, do dnia dzisiejszego. Do owego osiągnięcia badawczego zalicza się jedna książkowa monografia i 14 artykułów.

Wspomniana monografia dotyczy znalezisk kultury lateńskiej z rozległej sześćohektarowej, umocnionej osady w Thunau am Kamp w prowincji Waldviertel, badanej systematycznie przez ćwierć wieku. Z jej centralnej części pochodzi duża ilość znalezisk kultury lateńskiej, niestety znajdowanej nie w obiektach nieruchomych, gdyż te zostały zniszczone przez intensywne osadnictwo wczesnośredniowieczne. Materiał archeologiczny, w tym kilkanaście fragmentarycznie zachowanych fibul, ataska wiadra brązowego E 18 i kilka innych zabytków wydzielonych, a także silnie rozdrobniona ceramika, nie były zbyt wdzięcznym tematem, ale Autorowi udało się określić ramy czasowe i przestrzenne osady od wczesnego do późnego okresu lateńskiego z apogeum osadnictwa w okresie oppidów i jego zanikiem około pierwszej połowy I w. przed Chr. Starannie przeprowadzona analiza została zakończona postulatem wzmożonych badań nad osadami we wschodniej części kultury lateńskiej ze względu na brak komentarzy w środkowym i późnym okresie lateńskim. Opracowanie to zawsze zachowa swą wartość także z racji pełnego katalogu znalezisk.

Czternaście artykułów, wchodzących w skład osiągnięcia badawczego, poświęconych jest w dużej mierze, zgodnie z zainteresowaniami Autora, wyrobom szklanym, które w północno-wschodniej Austrii są najliczniejszą kategorią znalezisk kultury lateńskiej oprócz ceramiki. Tymi wyrobami są bransolety i pierścieniowate paciorki szklane.

Podstawową kwestią interesującą Habilitanta jest możliwość lokalnej produkcji szkła. Z braku znalezisk obiektów, przede wszystkim pieców, świadczących o takiej produkcji, przyjmuje on, że surowiec szklany przybywał do Dolnej Austrii ze strefy śródziemnomorskiej w postaci brył, które na miejscu były przetapiane, barwione lub odbarwiane. Wyrób ozdób szklanych z importowanego surowca rozpoczął się na przełomie LT B/LT C, jeszcze przed powstaniem oppidów, a więc możliwa była produkcja w osadach otwartych.

Spośród ozdób szklanych, które z dużym prawdopodobieństwem należy uznać za importy, Autor wymienia paciorki z twarzami (z obszaru pontyjskiego) i paciorki z podwójnym otworem jako części naszyjników (z zachodniej Europy).

W kilku następnych artykułach zostało omówione osadnictwo kultury lateńskiej na wyżynnej osadzie w Oberleiseberg, słynnym wielokulturowym stanowisku. Z przebiegu pracy zawodowej Habilitanta wynika, że zostały mu powierzone inwentaryzacja i opracowanie zabytków lateńskich z tego stanowiska. To zadanie zaowocowało jak dotąd kilkoma publikacjami. Na powierzchni 8 ha odkryto tam 22 budynki z okresu lateńskiego, świadczące o stałym osadnictwie w przeciwieństwie do innych takich obiektów Celtyki wschodniej, które raczej pełniły funkcję czysto refugialną. Z Oberleiseberg pochodzi liczny zbiór monet celtyckich, bojskich i noryckich, ponad sto fibul, głównie późnolateńskich i 80 fragmentów bransolet szklanych. Świadczy to dużej roli Oberleiseberg, jak sugeruje Autor, położonego na szlaku wiodącym z Caput Adriae do Bałtyku, zwłaszcza w starszej fazie okresu późnolateńskiego.

Ten sumaryczny opis znalezisk z Oberleiseberg pozwala żywić nadzieję na ukazanie się monografii stanowiska w okresie lateńskim. Kilka kategorii zabytków zostało już opracowanych szczegółowo, a należą do nich *terra nigra* typu Campana i ityfaliczna figurka brązowa z torquesem o inspiracjach etruskich, być może wczesnolateńska. Natomiast około 300 fibul typu Oberleiseberg, żelaznych i brązowych, pochodzących z okresu oppidów (LT C2-D 1) zostało w kolejnym artykule jedynie zasygnalizowanych.

Dalsze publikacje, na podstawie których Habilitant ubiega się o uzyskanie stopnia naukowego, to opis ceramiki z dużej osady otwartej w Prellenkirchen z podkreśleniem obecnych w niej elementów dackich, opracowanie znalezisk szklanych z kolejnej osady w Roseldorf i wreszcie – z J. Militkým – analiza występowania przedmiotów złotych u Bojów i ich południowo-wschodnich sąsiadów.

Trzeba przy tym zaznaczyć, że z owych 14 artykułów tworzących „zestaw habilitacyjny”, pięć stanowią powtórzenia, zwykle w innym języku, niż wcześniejsza publikacja.

Na pierwszy rzut oka wydaje się, że publikacje te oraz monografia stanowią wystarczającą podstawę, wymaganą do uzyskania stopnia doktora habilitowanego. Nie można jednak z całym przekonaniem stwierdzić, że dają spójny obraz osadnictwa kultury lateńskiej w naddunajskiej części Dolnej Austrii. Autor opublikował zabytki, niekiedy tylko wybrane, z niektórych stanowisk. W ramach różnorodnych projektów badawczych zostały mu udostępnione materiały do opracowania, ale w publikacjach tych brak jest myśli przewodniej, która łączyła by tych kilkanaście opracowań w zwartą całość.

Przechodząc do oceny pozostałego dorobku naukowego trzeba rozpocząć od artykułu, będącego skróconą wersją jego pracy magisterskiej, której tematem były szklane zabytki celtyckie z ziem polskich. Od niej też rozpoczęło się zainteresowanie Habilitanta lateńskimi zabytkami szklanymi, które na obszarach kultury lateńskiej w Polsce pojawiają się począwszy od LT C1. Artykuł ten stanowi bardzo dobre zestawienie i opracowanie poszczególnych kategorii zabytków szklanych wraz z ich datowaniem i rozprzestrzenieniem. Uzupełnieniem tego opracowania są dwa nieco późniejsze artykuły o szklanej bransolecie z grodziska w Trepczy (z J. Ginalskim) i kilku dalszych znad środkowego Sanu.

Wraz z zatrudnieniem dra M. Karwowskiego w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Rzeszowskiego wzrosło jego zainteresowanie tzw. nadszańską grupą kultury lateńskiej, której materiały wzbogacają się o coraz to nowe odkrycia. O tym traktują dwa kolejne artykuły, w których grupa ta interpretowana jest jako peryferia osadnictwa celtyckiego na Ukrainie Zakarpackiej. Jego ekspansja na północ od Karpat była zapewne spowodowana wykorzystywaniem podkarpackich złóż solnych. Podkreślona została także rola umocnionej wyżynnej osady w Trepczy, najprawdopodobniej najdalej na wschód wysuniętego stanowiska tego typu w kulturze lateńskiej.

W ciągu całej działalności naukowej Habilitanta bardzo ważne miejsce, jak to już zostało wspomniane, ma współpraca z archeologią austriacką, zwłaszcza z Institut für Ur- und Frühgeschichte und Historische Archäologie Uniwersytetu Wiedeńskiego. Datuje się ona od czasów studiów doktoranckich na tym uniwersytecie, a ich rezultatem stała się praca doktorska, wydana w 2004 r., o szklanych ozdobach kultury lateńskiej we wschodniej Austrii. Zostało w niej zebranych około 640 zabytków. Podział typów bransolet i paciorków pierścieniowatych, dokonany w nawiązaniu do starszej klasyfikacji Th. E. Haevernick, został uszczegółowiony przez Autora. Już w tej pracy zawarta została teza o pochodzeniu surowca szklanego ze strefy śródziemnomorskiej i jego dalszej obróbce w ośrodkach lokalnych. Zostały tu także wskazane nowe możliwości badań nad składem chemicznym zabytków szklanych. Praca doktorska, zawierająca również obszerny katalog, jest bardzo cennym

wkładem dra M. Karwowskiego do znajomości celtyckich ozdób szklanych, a ich klasyfikacja i datowanie stosowane są także dla zabytków z innych obszarów.

Jeszcze przed ukazaniem się dysertacji zostało opublikowanych 75 bransolet i paciorków pierścieniowatych ze wspomianej osady w Oberleiseberg. W opracowaniu tym została szczególnie podkreślona duża wartość chronologiczna fragmentów bransolet ze względu na ich niedługi czas użytkowania, spowodowany kruchością materiału. Zdaniem Autora są one lepszymi datownikami niż fibule.

Jeden z artykułów został poświęcony szklanym bransoletom późnoantycznym, z interesującą mapą ich rozprzestrzenienia w strefie przyłimesowej i uwagami o nie przyswojeniu tych ozdób przez ludność barbarzyńską.

Ważną rolę w działalności Habilitanta odgrywają chemiczne badania szkieł. Wraz z fizykami austriackimi i polskimi opublikował on 12 artykułów przedstawiających wyniki rentgenowskich analiz fluorescencyjnych szklanych przedmiotów z okresu lateńskiego. Są one klasyfikowane według zabarwienia i stopnia przezroczystości, badany jest także udział metali w szkle, co pozwala na odróżnienie szkieł późnolateńskich od wcześniejszych, a w przyszłości na ustalenie ich proveniencji. Do 2002 r. dokonano ponad 200 analiz szklanych bransolet z Austrii, a postulowana jest bardzo szeroka baza danych. Tę samą metodę zastosował Habilitant dla niektórych znalezisk polskich, jak paciorków z Podwieska czy z kilku cmentarzysk grupy tarnobrzesckiej kultury łużyckiej.

Jedną z najnowszych prac dra M. Karwowskiego, napisaną wraz z zespołem autorskim, jest monografia dużego fragmentu osady z młodszego okresu rzymskiego w Białobrzegach na Podkarpaciu., wchodzącej w skład stanowisk badanych na trasie autostrady A 4. Jest to typowe opracowanie materiałowe, co do którego można jednak wnieść zastrzeżenie, że nie została tam dostatecznie jasno określona przynależność kulturowa osady.

Do osiągnięć dra M. Karwowskiego należy współredakcja liczącego prawie 650 stron druku tomu „Archeologia barbarzyńców 2008”, zawierającego referaty IV Konferencji Protohistorycznej. Idea tych konferencji, zrodzona w środowisku czeskich archeologów, przy wydatnym współudziale badaczy polskich i słowackich, zaowocowała już kilkoma okazałymi tomami zawierającymi zarówno opracowania materiałowe jak i artykuły analityczne.

Kontakty międzynarodowe Habilitanta są bardzo intensywne, szczególnie z archeologią austriacką, niemiecką i czeską. W ciągu 20 lat swej działalności naukowej wziął udział w ponad 60 konferencjach międzynarodowych oraz zorganizował lub współorganizował w latach 2008-2013 siedem, także międzynarodowych, konferencji. Był

stypendystą Humboldta przez okres 15 miesięcy, bierze udział w wymianie naukowej z Akademią Nauk i Muzeum Przyrodniczym w Wiedniu, uczestnicząc w licznych projektach badawczych, w tym długotrwałych, jak trzyletni pobyt w Wiedniu w ramach projektu „Oberleiseberg”. Za swą pracę doktorską otrzymał w 2005 r. nagrodę indywidualną Ministra Edukacji Narodowej i Sportu.

Oceniając dorobek naukowy dra Macieja Karwowskiego stwierdzam, że jest on bardzo aktywnym badaczem, mającym intensywne i rozległe kontakty międzynarodowe. Jego współpraca z zagranicą, zwłaszcza z archeologią austriacką, budzi najwyższe uznanie.

Natomiast pewne wątpliwości nasuwają się przy ocenie publikacji, mających stać się podstawą do uzyskania stopnia doktora habilitowanego. Jak już wspomniałam, nie stanowią one spójnej całości. Habilitant zapowiada co prawda kolejne większe publikacje, zwłaszcza ceramiki z osad w Roseldorf i Oberleiseberg, obecnie jednak ten wybiórczy charakter opracowań budzi niedosyt. Jest to moje najważniejsze zastrzeżenie dotyczące dorobku naukowego Habilitanta. Co do publikacji niebędących podstawą do przeprowadzenia przewodu habilitacyjnego, tych zastrzeżeń nie mam. Na uwagę zasługują starania Autora o udostępnienie informacji o coraz lepiej rysującej się grupie nadsańskiej kultury lateńskiej także w środowisku obcojęzycznym.

Nie bez pewnego wahania stwierdzam jednak, że dorobek naukowy dra Macieja Karwowskiego pozwala na dopuszczenie go do kontynuacji przewodu habilitacyjnego.

Obecność Habilitanta w czasie posiedzenia komisji habilitacyjnej moim zdaniem nie będzie konieczna.

Magdalena Kopyńska